

РОЗДІЛ 7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-3322.59-2.3>

МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

METHODOLOGY AND LEGAL SUPPORT FOR THE FINANCIAL ACTIVITIES OF NEWLY CREATED ABLE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

Ананьєва Є.А.,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6**Харківського національного університету внутрішніх справ*

У статті розглянуто реформу місцевого самоврядування, а саме ключові моменти механізму правового регулювання створення об'єднаних територіальних громад. Наведено статистику створення територіальних громад і шляхи їх фінансування. Визначено головні позитивні чинники щодо створення об'єднаних територіальних громад і наголошено, що під час їх використання буде досягнуто кінцевої мети реформи місцевого самоврядування, а саме – ідеальної моделі об'єднаної територіальної громади. Розглядається методологія правового регулювання як підґрунтя фінансової діяльності. Наведено основні ознаки методів правового регулювання фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад. Розглянуто імперативний і диспозитивний методи правового регулювання та їхній вплив на фінансову діяльність об'єднаних територіальних громад. Встановлено, що, крім основних методів правового регулювання фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад, є також інші спеціальні методи правового регулювання. Проаналізовано низку нормативно-правових актів, які стосуються правового регулювання фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад. Проаналізовано положення Закону України «Про місцеве самоврядування», Європейської хартії місцевого самоврядування, Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» і Методики формування спроможних територіальних громад та законодавче закріплення в цих нормативно-правових актах методів правового регулювання фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад. Аналіз змісту названих нормативно-правових актів дає змогу зробити висновок про те, що ці документи містять загальні настанови щодо особливостей створення спроможних територіальних громад, реалізація яких повинна привести до формування фінансово самостійної об'єднаної територіальної громади. Доведено, що основні нормативно-правові акти, що стосуються безпосереднього створення об'єднаних територіальних громад, визначають основні завдання, які мають бути вирішені в результаті створення спроможних новостворених територіальних громад.

Ключові слова: місцеве самоврядування, об'єднані територіальні громади, фінансові ресурси, методологія, фінансова діяльність, спроможні громади.

The article examines the reform of local self-government, namely the key points of the mechanism of legal regulation of the creation of united territorial communities. The statistics of creation of territorial communities and ways of their financing are given. The main positive factors for the creation of united territorial communities were identified and their use would achieve the ultimate goal of local self-government reform, namely the ideal model of a united territorial community. The methodology of legal regulation is considered as the basis of financial activity. The basic features of the methods of legal regulation of financial activity of the united territorial communities are presented. The imperative and dispositive methods of legal regulation and their influence on the financial activities of the united territorial communities are characterized. It is established that in addition to the basic methods of legal regulation of the financial activity of the united territorial communities, there are other specific methods of legal regulation. A number of legal acts related to the legal regulation of the financial activities of the united territorial communities have been analyzed. The provisions of the Law of Ukraine "On Local Self-Government", the European Charter of Local Self-Government, the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Government in Ukraine, the Law of Ukraine "On Voluntary Association of Territorial Communities" and the Methodology for Forming Able Territorial Communities and Legislative Fixing in the Law are analyzed, legal acts of methods of legal regulation of financial activity of the united territorial communities. The analysis of the content of the above mentioned legal acts makes it possible to conclude that these documents contain general guidelines on the peculiarities of creating capable territorial communities, the implementation of which should lead to the formation of a financially independent united territorial community. It is proved that the basic normative legal acts, concerning the direct creation of united territorial communities, determine the main tasks that must be solved as a result of the creation of able new territorial communities.

Key words: local self-government, integrated territorial communities, financial resources, methodology, financial activity, able communities.

В Україні триває реформа місцевого самоврядування, ключовим елементом якої є процес становлення об'єднаних територіальних громад, який нерозривно пов'язаний із правовим забезпеченням їхньої фінансової діяльності як безумовної основи функціонування об'єднаних територіальних громад.

За статистичними даними, на початкових етапах реформи місцевого самоврядування у 2016 році в Україні нараховувалося близько 11 тисяч місцевих бюджетів, які забезпечували виконання повноважень майже 12 тисяч територіальних громад, із яких 75,4% мали населення в межах від 200 до 2000 осіб. Близько 10% сільських бюджетів забезпечували видатки на утримання органу управління – сільської ради, жодної іншої бюджетної установи чи комунального підприємства не функціонувало, дотаційність майже 5500 бюджетів місцевого самоврядування становила понад 70%, 483 територіальні громади на 90% утримувалися з коштів Державного бюджету [1, с. 78]. Такі показники виявляють дійсну необхідність глибоких перетворень у сфері місцевого самоврядування, метою яких має бути фінансова самостійність та ефективність фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад.

Процес створення об'єднаних територіальних громад в Україні триває і за результатами виборів до місцевих рад у 2015–2016 роках було сформовано 366 об'єднаних територіальних громад.

Отже, в Україні йде процес стрімкого розвитку нової форми місцевого самоврядування – об'єднаних територіальних громад, які відповідно до чинного законодавства, повинні здійснювати фінансову діяльність найефективнішими засобами. Проте аналіз чинних нормативно-правових актів і позицій науковців приводить до висновку про необхідність встановлення нових методологічних засобів правового регулювання фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад.

Мета статті – на підставі чинного законодавства та думок науковців, визначити сучасні, ефективні, нові засоби правого регулювання фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад і сформулювати пропозиції щодо їх впровадження в чинне законодавство та практику діяльності об'єднаних територіальних громад із метою створення спроможних об'єднаних територіальних громад.

Основою дослідження правового регулювання фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад є аналіз методології регулювання цього явища. У філософському словнику наведено декілька визначень методології: 1) сукупність підходів, способів, методів, прийомів і процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети. Такою метою в науковому пізнанні є отримання об'єктивного істинного наукового знання або побудова наукової теорії та її логічне обґрунтування, досягнення певного ефекту в експерименті чи спостереженні тощо; 2) галузь теоретичних знань і уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів,

прийомів і процедур у процесі наукового пізнання та практичної діяльності [2]. Відповідно до українського тлумачного словника під методикою розуміють сукупність взаємозв'язаних способів і прийомів доцільного проведення будь-якої роботи та вчення про методи викладання певної науки, предмета [3]. На підставі цього можна зробити висновок, що методологія правового регулювання являє собою сукупність методів, способів і засобів впливу юридичних норм на суспільні відносини. В основі методології правового регулювання, як визначається в теорії права, лежать методи правового регулювання, до їхніх характерних ознак можна віднести такі:

- вони застосовуються тільки уповноваженими на це суб'єктами в особі органів влади та органів місцевого самоврядування в межах їхньої компетенції;
- вони стосуються юридичних норм, що регулюють фінансову діяльність;
- їхній вплив і дієвість забезпечуються як державним примусом, так і правомірною поведінкою учасників фінансової діяльності щодо реалізації їхніх повноважень [4].

У сучасній науковій літературі є думка, що реформа місцевого самоврядування, елементом якого є добровільне об'єднання територіальних громад, повинна призвести до позитивних наслідків, які мають бути досягнуті шляхом раціонального та обґрунтованого впровадження певних методів правового регулювання під час створення об'єднаних територіальних громад. Зокрема, на думку авторів посібника з планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади, управління та забезпечення місцевими фінансами діяльності об'єднаної територіальної громади відбувається шляхом використання таких засобів:

- локального управління фінансовими ресурсами, що є в розпорядженні органів місцевого самоврядування, яке реалізується шляхом виконання повноважень власними фахівцями;
- зменшення чисельності адміністративного персоналу місцевих рад і видатків на його утримання;
- підвищення конкурентоспроможності населених пунктів у межах об'єднаної територіальної громади, які виступають постачальниками соціальних послуг і благ, що, як наслідок, стимулює детінізацію економіки, зменшення корупції у сфері формування та використання бюджетних коштів, розподілу земельних ресурсів, управління комунальним майном тощо;
- самоуправління як сучасної форми управління, що відбувається шляхом прийняття рішення щодо надання більшої кількості суспільних послуг, яке ухвалює об'єднана територіальна громада, а не районна рада, що сприяє повному забезпеченню пріоритетів населення [5, с. 18].

Враховуючи вказані цілі, завдання реформи місцевого самоврядування та визначені сучасні засоби управління фінансовими ресурсами територіальної громади, слід більш детально проаналізувати

правові методи регулювання суспільних відносин, зокрема, і у сфері фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад.

Як указують теоретики права, методи правового регулювання за характером вольового впливу традиційно розподіляють на імперативні і диспозитивні. Також виділяють рекомендаційний і заохочувальний методи. Імперативний метод – це спосіб владного впливу на суб'єкта суспільних відносин, врегульованих нормами права, цей метод застосовується у фінансовій діяльності, зокрема під час безоплатного і примусового вилучення частини грошових коштів у власників, наприклад під час стягнення обов'язкових платежів податкового характеру [6]. Наприклад, до примусових методів правового регулювання належать такі: дотримання строків прийняття рішення про місцевий бюджет на відповідний рік, невиконання яких утворює зміст адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 164-12 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Диспозитивний метод як спосіб регулювання відносин між учасниками, які є рівноправними сторонами, надає їм можливість самим розв'язувати питання про форму своїх взаємовідносин, врегульованих нормами права. Цей метод містить у собі способи регулювання суспільних відносин: а) дозвіл виконати певні дії, які мають правовий характер; б) надання сторонам суспільних відносин, врегульованих нормами права, певних прав; в) надання особам, учасникам певних суспільних відносин, можливості самостійно вибирати варіанти своєї поведінки [7]. Науковці вважають, що диспозитивний метод правового регулювання проявляється у фінансовій діяльності, зокрема й під час залучення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб на добровільних засадах, наприклад придбання муніципальних цінних паперів, проведення лотерей, пожертвування тощо.

Серед методів правового регулювання фінансової діяльності, що поєднує елементи диспозитивності та імперативності в літературі, виділяють рекомендаційний метод як певний суміжний метод [8]. Рекомендаційний, або поміжний (споріднений), метод – це метод правового регулювання, який пов'язаний із визначенням і нормативним закріпленням певної типової поведінки уповноважених суб'єктів, поведінки певного зразка, що може бути реалізована на власний розсуд під час виконання повноважень цих суб'єктів, тобто цей метод об'єднує два основні методи правового регулювання та поширює повноваження суб'єктів об'єднаної територіальної громади у сфері формування фінансів та їх використання.

Під час встановлення правових засобів регулювання фінансової діяльності об'єднаної територіальної громади потрібно враховувати чинні нормативно-правові акти щодо правового регулювання повноважень суб'єктів об'єднаної територіальної громади, зокрема, у фінансовій сфері. Методологія правового регулювання стосується юридичних норм, які впливають на суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації фінансової діяльності.

Методологія покликана забезпечувати єдність правового впливу, гарантії реалізації публічного примусу та власних інтересів об'єднаної територіальної громади. На думку Ю.С. Шемшученка, крім загальноприйнятої класифікації сукупності методів правового регулювання, є також інші класифікації методів правового регулювання: загальнодозвільні та спеціально-дозвільні; субординації й координації, виховання, заохочення і примусу, що свідчить про складний характер цієї правової категорії, яка нерідко постає не в чистому вигляді, а як сукупність засобів реалізації норм права [9]. Отже, поміжний метод, як сукупність засобів реалізації норм права, поєднує методи як примусу, так і дозволу.

В основі правового регулювання діяльності об'єднаних територіальних громад як безпосередньо, так і у сфері фінансової діяльності лежить значна кількість нормативно-правових актів, серед яких слід звернути увагу на ті, що надають загальну характеристику фінансових повноважень територіальних громад як носіїв певних примусових обов'язків.

Основні положення фінансової діяльності місцевого самоврядування встановлені розділом 3 «Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування», ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», аналіз яких приведе до таких висновків щодо прав на самостійне формування та використання фінансових ресурсів, а саме на:

- встановлення комунальної власності та основних правомірностей територіальних громад на рухоме і нерухоме майно,
- доходи місцевих бюджетів або інших коштів, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, зокрема банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно;
- рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження;
- самостійну реалізацію повноважень щодо складання, схвалення, затвердження і виконання територіальними громадами місцевих бюджетів;
- формування дохідної частини місцевих бюджетів як шляхом власних, визначених законом, джерел так і через закріплені у встановленому законом порядку загальнодержавні податки, збори та інші обов'язкові платежі;
- самостійне визначення видатків органами місцевого самоврядування щодо забезпечення потреб відповідних територіальних громад на підставі їхніх рішень щодо місцевих, районних та обласних бюджетів;
- використання вільного залишку коштів місцевих бюджетів, тобто залишку коштів загального фонду місцевого бюджету над оборотним залишком бюджетних коштів на кінець бюджетного періоду, на проведення витрат місцевого бюджету згідно зі змінами до рішення про місцевий бюджет;

– дотації та субвенції до відповідних місцевих бюджетів для забезпечення їхньої достатності і виконання органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень і забезпечення населення послугами, не нижче рівня мінімальних соціальних потреб;

– встановлення права органів місцевого самоврядування утворювати цільові фонди, які є складником спеціального фонду відповідного місцевого бюджету;

– встановлення права органами місцевого самоврядування, згідно з положеннями Податкового кодексу, встановлювати місцеві податки і збори;

– надання права органам місцевого самоврядування здійснювати місцеві запозичення та отримувати позики місцевим бюджетам [10].

Аналіз цих повноважень свідчить, що права місцевого самоврядування, які закріплені ЗУ «Про місцеве самоврядування», спрямовані на забезпечення реалізації фінансової діяльності місцевого самоврядування взагалі та можуть бути основою для поширення самостійності у сфері правового регулювання фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад, оскільки за правовим статусом, завданнями та принципами діяльності об'єднані територіальні громади слід розглядати як сучасний, перетворений орган місцевого самоврядування в регіоні та як суб'єкт суміжного методу правового регулювання.

Дослідження правового регулювання фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад потребує з'ясування змісту фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад.

Обґрунтовуючи місце місцевого самоврядування у фінансовій діяльності, А.О. Монаєнко акцентує увагу на підтриманні органами місцевого самоврядування публічного фінансового інтересу, зокрема, через такі дії, як: затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; затвердження звіту про виконання відповідного бюджету; встановлення місцевих податків і зборів та розмірів їхніх ставок у межах, визначених законом; утворення цільових фондів; прийняття рішень щодо випуску місцевих позик; прийняття рішень щодо отримання позик з інших місцевих бюджетів і джерел, а також щодо передачі коштів із відповідного місцевого бюджету та інші [11, с. 46]. Враховуючи цю думку, слід вказати, що фінансові інтереси об'єднаних територіальних громад, перш за все, стосуються місцевих завдань, проте виступають складником публічних фінансових інтересів, оскільки в основі фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад є необхідність фінансового забезпечення загальних інтересів членів відповідної територіальної громади як складника фінансової діяльності держави.

Основу фінансового устрою місцевого самоврядування в європейських країнах можливо використовувати у правовому регулюванні фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад, оскільки Україна прагне до правового поля світової спільноти. Зокрема, Європейська хартія місцевого само-

врядування, характеризуючи фінансовий складник місцевого самоврядування, визначає такі положення:

– місцева влада має право на свої власні фінансові ресурси;

– обсяг фінансових ресурсів повинен відповідати функціям, які виконує місцева влада;

– місцева влада має право вільно розпоряджатися власними фінансовими ресурсами;

– частина фінансових ресурсів повинна формуватися шляхом місцевих податків і зборів;

– розміри місцевих податків і зборів органи місцевої влади мають повноваження встановлювати в межах закону;

– порядок формування фінансових ресурсів повинен бути гнучким і забезпечувати відповідність наявних ресурсів зростанню вартості виконання завдань місцевої влади;

– захист слабкої (у розумінні фінансової забезпеченості) місцевої влади проводиться за допомогою процедур усунення фінансових диспропорцій (фінансового вирівнювання);

– перевага у виборі форм фінансової допомоги надається дотаціям, які не призначаються для фінансування конкретних проєктів і не обмежують свободу місцевої влади [12, с. 17–18].

Ці засади враховані під час встановлення прав об'єднаних територіальних громад у регулюванні фінансової діяльності, які визначає Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, що була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України [13]. Концепцією сформовано основні засоби правового регулювання, що визначають, зокрема, й фінансову сторону утворених шляхом реформування об'єднаних територіальних громад. Зокрема, було визначено принципи правового регулювання фінансової діяльності, серед яких такі принципи: субсидіарності; доступності публічних послуг; підзвітності та підконтрольності органів і посадових осіб місцевого самоврядування територіальній громаді; правової, організаційної та фінансової спроможності місцевого самоврядування; державної підтримки місцевого самоврядування; партнерства між державою та місцевим самоврядуванням; сталого розвитку територій [14]. Використання цих принципів свідчить про необхідність впровадження низки засобів поміжного методу правового регулювання фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад.

Відповідно до п. 3 Методики формування спроможних територіальних громад здійснюється з урахуванням: здатності органів місцевого самоврядування розв'язувати суспільні питання, які належать до їхньої компетенції, для задоволення потреб населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць; історичних, географічних, соціально-економічних, природних, екологічних, етнічних, культурних особливостей розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць; розвитку інфраструктури відповідних адміністративно-територіальних одиниць; фінансового забезпечення від-

повідних адміністративно-територіальних одиниць; трудової міграції населення; доступності послуг у відповідних сферах.

Методикою передбачено вимоги щодо: етапів формування спроможних територіальних громад, починаючи від розроблення облдержадміністрацією проекту перспективного плану і закінчуючи формуванням органів місцевого самоврядування спроможних територіальних громад; визначення зони доступності потенційних адміністративних центрів спроможних територіальних громад; визначення меж територій спроможних територіальних громад тощо [15].

Аналіз змісту названої Методики дає змогу зробити висновок про те, що, вочевидь, Методика містить загальні настанови щодо територіальних особливостей спроможних територіальних громад, реалізація яких не обов'язково має привести до формування фінансово самостійної об'єднаної територіальної громади.

На думку Ю.А. Глущенко, об'єднання територіальних громад має відбуватися з урахуванням рівня податкового потенціалу, розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів, між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади, а також фінансового забезпечення рівнів управління [16, с. 253]. Безперечно, метою такої фінансової підтримки добровільного об'єднання територіальних громад є створення спроможних територіальних громад шляхом такого об'єднання.

Висновки. Методика формування спроможних територіальних громад надає підстави визначити засоби, які націлені на регулювання фінансової діяль-

ності спроможної територіальної громади як територіальної громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень життя та надання послуг. Як видно з наведеного, основні нормативно-правові акти, що стосуються безпосереднього створення об'єднаних територіальних громад, визначають здебільшого основні завдання, які мають бути вирішені шляхом створення відповідних громад.

Чинне законодавство потребує внесення коректив із метою розширення і надання більшого спектра повноважень об'єднаним територіальним громадам. Цим розширенням має стати поміжний метод правового регулювання фінансової діяльності, який має значну низку переваг і який стане ефективним, дієвим, новим засобом правового регулювання фінансової діяльності об'єднаної територіальної громади. Отже, під час розширення повноважень об'єднаних територіальних громад завдяки впровадженню нового методу правового регулювання буде розширена автономія та децентралізація управління об'єднаних територіальних громад. Такий механізм правового регулювання діяльності об'єднаних територіальних громад буде спрямований на підвищення самостійності об'єднаних територіальних громад, мобільності їхніх дій, посилення їхніх позицій.

Отже, спроможна територіальна громада – це, насамперед, фінансово самостійна територіальна громада, її кошти, за очевидним задумом законодавця, мають практично повністю забезпечити всі потреби відповідної громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дем'янчук О. Механізм управління місцевими бюджетами України в умовах децентралізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НУ «ОА». Вересень 2016. № 2 (30). С. 76–81. URL: <https://eprints.ua.edu/5413/1/15.pdf>.
2. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 374. 749 с.
3. Словник української мови: в 11 томах. Т. 4. 1973. С. 692.
4. Скакун О. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Харків: Еллада, 2006. 776 с.
5. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади: навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
6. Лучковська С. *Фінансове право*: навч. посібник. Київ: КНТ, 2010. 296 с. URL: https://pidruchniki.com/10561127/pravo/formi_metodi_finansovoyi_diyalnosti_derzhavi_organiv_mistsevogo_samovryaduvannya.
7. Большой юридический словарь. Москва: ИнФРА-М, 1999. С. 369–370. 789 с.
8. Лучковська С. *Фінансове право*: навч. посібник. Київ: КНТ, 2010. 296 с. URL: https://pidruchniki.com/10561127/pravo/formi_metodi_finansovoyi_diyalnosti_derzhavi_organiv_mistsevogo_samovryaduvannya.
9. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Вид. «Українська енциклопедія». Т. 3. С. 617. 787 с.
10. Про місцеве самоврядування. № 280/97-ВР, від 21 травня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 24. Ст. 170.
11. Монаєнко А. Правове регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування. *Регіональне самоврядування та місцевий розвиток*. Грудень 2012. С. 44–46. URL: file:///C:/Users/7272~1/AppData/Local/Temp/mcrru_2012_1_21-2.pdf.
12. Кириленко О. Теоретичні та практичні аспекти фінансового механізму забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2010. № 1. С. 17–23. URL: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/405/413>.
13. Про затвердження Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: від 1 квітня 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 30. Ст. 831.
14. Про затвердження Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: від 1 квітня 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 30. Ст. 831.
15. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 33.
16. Глущенко Ю. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми розвитку та фінансового забезпечення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 4 (27) С. 244–255. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnicтво/2015/2015_04\(27\)/28.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnicтво/2015/2015_04(27)/28.pdf).